

МОДЕЛЬ ПОВЕДІНКИ УКРАЇНИ В ПОЛІТИЦІ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Визначено сутність, принципи та необхідність державного втручання в економіку. Розглянуто моделі економік та поведінку держав у провідних країнах світу; запропоновано модель розвитку економіки України, яка на думку авторів є найбільш ефективною в сучасних умовах

Постановка проблеми. Зростання усупільнення виробництва веде до зростання втручання держави в економіку. Держава бере на себе відповідальність щодо забезпечення загальних умов функціонування ринкової економіки: організації правил конкуренції, приймає заходи щодо нейтралізації монополістичних дій, проводить антикризові та антиінфляційні заходи. Значна роль держави у створенні інфраструктури (транспорт, зв'язок, енергетика, фундаментальні наукові дослідження тощо). Вкладання капіталу в інфраструктуру нерідко не приносять достатнього прибутку, але вони необхідні для того, щоб забезпечити нормальне функціонування та розвиток економіки, її конкурентоздатність на світовому ринку.

Деякі галузі не витримують конкуренції з боку нових виробництв, які випускають товари-субститути, але збереження цих галузей є умовою нормального функціонування економіки. Так, в повоєнний період в кризовому стані опинилися залізниці Англії (не витримали конкуренції з автомобільним транспортом), вугледобувна промисловість (не витримала конкуренції з нафтою та нафтопродуктами). Оскільки економіка Англії без цих галузей обійтись не могла, ці галузі були націоналізовані, держава взяла на себе їх утримання і реконструкцію.

Держава створює нові підприємства або навіть галузі, які необхідні для розвитку економіки, забезпечують науково-технічний прогрес, якщо приватний капітал не ризикує вкладати капітал для їх організації [1]. Так, наприклад, створювалася спочатку атомна промисловість США: держава взялася за її організацію, хоча були сумніви в тому, що буде отримано позитивний результат [2]. До того ж в цьому випадку вимагалася значна концентрація ресурсів, яку могла швидко забезпечити саме держава. В країнах, що розвиваються, держава бере на себе створення сучасного промислового виробництва, бо приватний капітал роздрібнений, його важко в умовах цих країн централізувати.

За допомогою кредиту, податкових пільг держава стимулює позитивні зміни в галузевій структурі економіки, забезпечує розвиток відсталих в економічному відношенні територій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливість сучасного стану національної економіки потребує скоординованої фінансової політики, заснованої на ідеї поєднання ринкової інституціоналізації та ефективного державного регулювання економічних процесів.

Еволюція економічної думки у сфері теоретичних основ державного регулювання економіки знайшла своє відображення в наукових працях видатних вчених різних поколінь. Розроблено проблем державного регулювання економіки присвячено багато наукових праць, зокрема, фундаментальні дослідження класиків А. Сміта, К. Маркса, Л. Вальраса, А. Маршалла, Дж.М. Кейнса, П. Самуельсона, М. Фрідмана, Дж. Хікса, праці провідних зарубіжних вчених Е. Долана, Дж. Сакса, Дж.Д. Гелбрейта, Г. Менкью, В. Леонтьєва, Я. Корнаї та ін. [3].

Водночас трансформаційна економіка обумовлює особливе функціональне призначення держави та потребує наукових підходів, які дозволяють з урахуванням національної специфіки переосмислити теоретичні концепції і розробити принципові нові положення, що сприяли б ефективності перетворень в умовах перехідної економіки. Дослідження проблеми знаходиться у сфері наукових інтересів багатьох українських вчених-економістів. Методологічні та макроекономічні аспекти державного регулювання трансформаційної економіки висвітлюються у працях І. Лукінова, С. Мочерного, Ю. Ніколенка, А. Покритана, А. Чухна [4], В. Гейца, П. Єщенко, Б. Кваснюка [5].

Аналіз наукових праць з проблеми дослідження показав, що ціла низка методологічних і теоретичних питань залишається недостатньо розробленою. Насамперед це стосується співвідношення і поєднання складових системи державного регулювання, основного інструментарію, меж втручання держави в регулювання економічних процесів в умовах трансформації. Не досягнуто єдності у визначенні суті, форм і напрямів державного фінансового регулювання економіки. Недостатньо представлені теоретичні узагальнення щодо держави.

Викладення основного матеріалу дослідження. Державне регулювання економіки можна розглядати з теоретичного і практичного погляду. З теоретичного погляду державне регулювання економіки (ДРЕ) – це система знань про сутність, закономірності дії та правила застосування типових методів та засобів впливу держави на хід соціально-економічного розвитку, який спрямований на досягнення цілей державної економічної політики.

Державне регулювання економіки є складовою частиною процесу відтворення. Його об'єктивна необхідність пояснюється потребою подолання вад ринкового саморегулювання та виконання економічних функцій держави. ДРЕ є чистим суспільним товаром, сложивачами якого є всі члени суспільства, суб'єкти господарювання, громадські організації. Цей товар перетворюється у суспільне благо в тому разі, коли державне регулювання забезпечує економічну ефективність і соціальну справедливість.

З практичного погляду ДРЕ – це сфера діяльності держави для цілеспрямованого впливу на поведінку учасників ринкових відносин з метою забезпечення пріоритетів державної економічної політики. Суб'єктом державного регулювання економіки є держава в особі державних органів (президента, парламенту, уряду, місцевих адміністрацій) [6].

Якщо звернутися до практики, то можна сказати, що у тому, що державне регулювання необхідно кожному суспільству ніхто вже не сумнівається. Всі праці написані, всі ідеї доведені і вже велику кількість раз всі погодилися з твердженням про те, що без держави немає економіки, як такової. Однак, у своєму дослідженні ми хотіли б звернути увагу не скільки на те, що регулювання необхідно, а скільки на те, яку саме модель поведінки, необхідно обрати Україні для досягнення позитивного результату.

Багато країн світу мають свої методи регулювання, цим вони відрізняються одна від одної, і саме завдяки ним економіка даних країн процвітає.

Для порівняння ми проаналізуємо моделі економік провідних країн світу і спробуємо створити ідеальну модель для України.

Ліберальний (США) та неоліберальний (Німеччина) підходи до регулювання економіки характеризуються відносно найменшим втручанням держави в економічні процеси. Держава втручається в економіку тоді, коли ту чи іншу проблему не здатні вирішити ринкові структури, підприємства. Держава створює умови для розвитку підприємництва, конкуренції, нормальної дії ринкового механізму. Вона впливає на економіку через бюджетно-фінансову політику, кредитно-грошову та податкову системи, формує раціональне співвідношення попиту і пропозиції.

Кейнсіанський підхід до регулювання економіки характерний для таких країн як Англія, Франція, Італія. В цих країнах значна частка державної власності, суттєвий вплив на формування попиту значних державних замовлень, великі державні інвестиції для створення робочих місць та вирішення соціальних проблем [7]. Через державний бюджет перерозподіляється більше третини ВВП, що дозволяє

державі суттєво впливати на економіку, підтримувати оптимальну диференціацію доходів, концентрувати ресурси для вирішення великих економічних та соціальних проблем.

Шведська модель соціалізму характерна для скандинавських країн, окремі елементи її використовують в Іспанії, Португалії, Греції. Модель відрізняється сильною соціальною спрямованістю. За рахунок значних податків відбувається перерозподіл ВВП на користь менш забезпечених верств населення. Тут високий рівень зайнятості, оплати праці, незначна диференціація доходів. Але незначна диференціація доходів веде до того, що з Швеції виїздять талановиті митці, винахідники, інженери в інші країни, де вища диференціація доходів, де можна мати вищий заробіток. Високий рівень податків веде до зниження конкурентоздатності товарів цих країн, низького рівня доходності капіталу, що в свою чергу, стимулює його відтік з країни.

Японський підхід до регулювання економіки характеризується більшим значенням планування, застосування поряд з економічними адміністративних методів регулювання економіки [2]. Наприклад, конкретним корпораціям встановлюють строки і розміри оновлення основного капіталу і штрафні санкції за невиконання цих завдань.

Намагаючись створити "ідеальну модель" дуже важливо не копіювати шлях інших країн, яким позитивним він би не був, а просто спиратися на їх досвід. "Ідеальною моделлю" для України була б суміш з неоліберальної, скандинавської та японської моделей.

З неоліберальної моделі потрібно запозичити її політику щодо перерозподілу великої частки ВВП через бюджет задля зниження ступеню диференціації доходів. В умовах України цей захід просто необхідний для стабілізації економічної системи взагалі. Складність вирішення цього питання полягає в тому, що воно зачіпає інтереси влади і вона свідомо не піде на створення шкоди приватним інтересам її представників. По-друге неоліберальна модель досить залежна від зовнішньоекономічних зв'язків, що відповідає стану України.

Із скандинавської моделі добре було б взяти політику соціального захисту населення і тяжіння до повної зайнятості. Високі соціальні стандарти досягаються за рахунок високих податків і, як показує сучасна ситуація, українські підприємці згодні йти на їх підвищення, звісно в розумних межах.

Японська ж модель цікава тим, що вона тяжіє до інновацій. Ні для кого не секрет, що технології виробництва в багатьох галузях економіки України є морально застарілими. Це відноситься до видобувної промисловості, металургії, аграрного сектору. В 90% випадків це пояснюється простим небажанням власників капіталу вкладати кошти в новачі. Особливо це стосується металургійної галузі.

При створенні "ідеальної моделі" ми виходили з необхідності кейнсіанського підходу, оскільки державний вплив надто великий. Економіка майже не працює самостійно. У випадку таких країн, як Англія, Франція, Італія, де рівень розвитку економіки є високим це має позитивний результат, проте у випадку України, значний вплив може негативно позначитися на економіці країни.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

На даному етапі розвитку Україна знаходиться на перехресті, звісно, українське суспільство тяжіє до ліберальної моделі регулювання економіки, яка досить успішно існує в США, але за даних умов різкий перехід до цієї моделі був би катастрофою, тому більш вдалою була б Кейнсіанська модель.

Специфіка логіки подальших перетворень полягає в обмеженості варіантів вибору двома можливими рішеннями: послідовним втіленням в життя неоліберальної моделі або здійсненні осмисленого переходу до інституційної моделі ринкових перетворень, яка заснована на принципах дирижизму, що поєднується з елементами сильного державного регулювання.

Нові інститути суспільного життя, як і вся політика економічних та соціальних перетворень, не можуть формуватися лише на основі відомих схем та стереотипів,

бути механічною "калькою" чужого досвіду, хай навіть надзвичайно вдалого. Адже штучно відтворити процес розвитку інших країн ще нікому не вдалося. Тому при виборі моделі розвитку ми маємо спиратися на власний досвід. На все позитивне, що створене в ході реформ.

Вона фактично базується на принципі: "лібералізму – скільки можливо, держави – скільки необхідно" [7].

Вибір України на користь неоліберальної моделі не був спонтанним. Не маючи на старті реформ щонайменших уявлень про логіку ринкової трансформації, ми змушені були вдатися до запозичення зарубіжного досвіду.

Модель ліберальної економіки з кінця 70-х початку 80-х років повсюдно утвердилася в розвинутих країнах Заходу. До початку 90-х років країни Східної Європи вже нагромадили позитивний досвід ринкових перетворень на основі неолібералізму. Не можна не враховувати й готовність Заходу надавати нам фінансову допомогу виключно за умови відповідних перетворень, за умов виконання рекомендацій МВФ, які базувалися на принципах Вашингтонського консенсусу. Ці принципи сформувалися ще на початку 80-х років і мали спочатку чітко виражену латиноамериканську спрямованість, в тому числі і на держави пострадянського простору.

Основний зміст принципів зводиться до низки позицій, які вважаються в логіці реформ базовими:

- усунення державного регулювання економіки;
- прискорення приватизації;
- відкрита економіка;
- ліберальне ціноутворення;
- пріоритетність макроекономічної стабілізації й форсоване стиснення грошової маси як основи приборкання інфляції;

Наведені позиції цілком відповідають логіці неоліберальної ідеології в її революційно-радикальній версії. Можна сперечатися з приводу того, наскільки послідовними ми були в окремих деталях, що стосується реалізації вказаної логіки, але те, що вона стала стрижнем здійснюваних в нас перетворень, безперечно.

Зазвичай роль держави в економіці пов'язують із недосконалістю чи вадами ринку, які держава повинна компенсувати [8]. Якби ринок був досконалим, то роль держави зводилася б до нуля. І чим більше він досконалий – тим меншою стає роль держави. Відповідно, й ринок потрібний для того, щоб компенсувати вади та недосконалість державного регулювання.

Таке розуміння ролі держави, на наш погляд, неправильне. По-перше, завжди виникає спокуса знайти "ідеальну модель" ринку. Відтак, наближаючись до неї, ми будемо поступово зменшувати масштаби державного втручання до граничного – нульового значення.

Список використаної літератури:

1. *Стеченко Д.М.* Державне регулювання економіки: навч. посібник. / Стеченко Д.М. / – К.: МАУП, 2000. – 176 с.
2. *Козак Ю.Г., Ковалевський В.В., Рженішевський К.І.* Економіка зарубіжних країн: навч. посібник / Козак Ю.Г., Ковалевський В.В., Рженішевський К.І. / – К.: ЦУЛ, 2003 – 352 с.
3. *Андрущенко В.Л.* Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів. / Андрущенко В.Л. / – Л.: Каменяр, 2000. – 215 с.
4. *Чухно А.А.* Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України: для студентів та викладачів екон. спец., економістів-практиків, працівників упр. / Чухно А.А. / – К.: Логос, 2003. – 631 с.
5. *Економіка України: політико-економічний журнал.* – К.: Преса України, 1958 – 28 с.
6. *Сутність державного регулювання економіки.* [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.refine.org.ua/pageid-1057-1.html
7. *Юхименко П.І., Леоненко П.М.* Історія економічних учень. / Юхименко П.І., Леоненко П.М. / – К.: Знання-Прес, 2002, 514 с.
8. *Дибба М.І.* Регулювання в сучасній економічній системі: Монографія. / Дибба М.І. / – К.: КНЕУ, 2000.

ЧЕРЕП А.В. – доктор економічних наук, професор Запорізького національного університету

ЧОРНОЛУЦЬКА А.О. – студентка Запорізького національного університету